

УДК378.14: 37.011.32: 376.74 (045)

О.М. Тіщенко
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕТАПІВ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми. Адаптація іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах — це послідовний і динамічний процес, який складається з певних етапів. Урахування особливостей його протікання є однією з важливих передумов забезпечення ефективності навчально-виховного процесу. Це сприятиме не тільки пошуку нових, більш оптимальних методів та прийомів навчання, але й Удосконаленню управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі, вирішенню проблем, з якими стикаються викладачі, які працюють з іноземними студентами.

Аналіз попередніх досліджень. Вивченню етапів адаптації іноземних студентів присвячені роботи багатьох науковців (К. Оберг, А. Фернхем, С. Бочнер, Г. Тріандіс, А. Гладуш, А. Казанцева). У своїй роботі вони розглянули проблеми культурного шоку і стресу акультурації, з якими стикаються візитери (К. Оберг, Г. Тріандіс), виділили фази соціокультурної адаптації (В. Раутен, М.Коксінен), проаналізували труднощі, які з'являються на різних стадіях адаптації студентів (А. Казанцева), визначили типи адаптаційних станів (В. Казначеев) і стратегії адаптаційної поведінки (Ф. Березін). Дослідження свідчать про те, що успішність адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах залежить від багатьох факторів, серед яких важливими є педагогічний вплив та створення відповідних умов навчально-виховного середовища.

Метою нашої статті є аналіз особливостей етапів адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах, що допоможе визначити актуальні проблеми пристосування до нового соціокультурного середовища та обрати найоптимальніші методи, засоби і прийоми педагогічного впливу.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній і зарубіжній науці не існує єдиного підходу до визначення етапів адаптації іноземних студентів, що зумовлено складністю цього процесу, різними умовами його протікання та індивідуальними особливостями кожної людини.

У 1960-х р. К. Оберг висунув гіпотезу «культурного шоку». Він виділив симптоми, які проявляються при контакті з незнайомою культурою: 1) напруга від зусиль, докладених для досягнення адаптації; 2) відчуття втрати (професії, статусу, звичного оточення); 3) відчуття знедоленості при контакті з представниками іншої культури; 4) рольова дифузія; 5) тривожність, огида або обурення при аналізі відмінностей між культурами; 6) відчуття неповноцінності [13, с. 177-182].

Дослідження К. Оберга призвели до появи великої кількості робіт, присвячених труднощам, з якими стикаються візитери при входженні в нове культурне середовища. У 1986 році була видана праця Адріана Фернхема і Стефена Бочнера «Культурний шок: психологічні реакції на незнайоме оточення», у якій був проведений аналіз робіт з проблеми культурного шоку. Автори наводять таке визначення культурного шоку: «Культурний шок — це шок від нового. Гіпотеза культурного шоку заснована на тому, що досвід нової культури є неприємним або шоківим частково тому, що він несподіваний, а здебільшого тому, що він може привести до негативної оцінки власної культури» [12].

Проблема культурного шоку розглядається в контексті так званої кривої процесу адаптації. Відповідно до цієї кривої Г.Тріандіс виділяє п'ять етапів процесу адаптації візитерів [10, с. 156].

Перший етап, який також називають «медовим місяцем», характеризується ентузіазмом, піднесеним настроєм і великими надіями. Візитери відчувають радість від того, що їхні прагнення вчитись за кордоном утілились у життя. Їх очікують на новому місці, відповідальні за

прийом люди докладають зусиль, щоб вони відчували себе «як удома» і навіть забезпечують деякими привілеями.

На другому етапі адаптації починають проявлятися негативні риси незвичних умов проживання та нового оточення. Наприклад, іноземці стикаються з некомфортними житловими умовами (проживання у гуртожитку), незвичними продуктами харчування. Крім зовнішніх обставин, у новій для людини культурі на неї впливають і психологічні чинники, наприклад, непорозуміння з місцевим населенням. Студенти відчують розчарування, збентеження, фрустрацію і депресію. Вони спілкуються переважно з земляками, намагаються відокремитися від інших студентів.

На третьому етапі симптоми культурного шоку можуть досягати критичної точки. Якщо візитери не отримують соціальної підтримки оточення, не вивчають мову, у них може виникнути відчуття повної безпорадності. Інколи це призводить до серйозних хвороб, депресії. Окремі студенти, які не змогли успішно адаптуватися в новому середовищі повертаються додому раніше передбаченого терміну, але більшість долає культурні відмінності і при звичається до нового оточення.

На четвертому етапі депресія повільно змінюється оптимізмом, відчуттям впевненості, студент стає більш пристосованим і інтегрується в життя університету.

П'ятий етап — повна (довгострокова) адаптація, яка передбачає стабільні зміни індивіда у відповідь на вимоги середовища. В ідеалі процес адаптації призводить до взаємної відповідності середовища та індивіда, і ми можемо говорити про його завершення. У разі успішної адаптації її рівень можна порівняти з рівнем адаптації індивіда на батьківщині. Однак адаптацію в новому культурному середовищі не слід ототожнювати з простим пристосуванням до нього [10, с. 163].

На тривалість кожної стадії впливає багато факторів, серед яких: соціально-економічні умови, знання мови, рівень освіти, стан психічного здоров'я, досвід поїздок за кордон, характер особистості.

П'ять етапів адаптації формують U-подібну криву: добре, гірше, погано, краще, добре. З поверненням на батьківщину у багатьох візитерів розпочинається період реадaptaції, так званий «шок повернення». Піднесений настрій, радість від зустрічі з рідними і друзями, задоволення від можливості спілкуватися рідною мовою, змінюються подивом, з яким вони сприймають особливості рідної культури. Прийнятні для жителів рідної їм країни норми, починають видаватися незвичними і дивними, це нерідко призводить до конфліктів з родичами, які намагаються нав'язати свою думку.

Дослідники вважають, що етапи реадaptaції повторюють U-подібну криву, тому для всього циклу була запропонована концепція W-подібної кривої адаптації.

U- і W- подібні криві не є універсальними, що доводять численні емпіричні дослідження. Не всі іноземці проходять 5 етапів адаптації у новому культурному середовищі та реадaptaцію після повернення додому. Це спричинено тим, що:

- 1) перебування в чужій країні не обов'язково починається з «медового місяця», особливо, якщо рідна і чужа культури мають значні відмінності;
- 2) деякі візитери не завершують процес адаптації, оскільки покидають країну, як тільки починають відчувати симптоми культурного шоку;
- 3) повернення додому далеко не завжди виявляється травмуючим [9, с. 330].

Поняття «культурний шок» нерідко набуває негативного відтінку, акцентуючи на труднощах, з якими стикається візитер. Канадський психолог Дж. Беррі запропонував замість терміна «культурний шок» використовувати поняття «стрес акультурації», наголошуючи на тому, що в результаті міжкультурного контакту можливий і позитивний досвід, пов'язаний з оцінкою проблем та їх подоланням. У період адаптації до нового соцікультурного середовища відбувається особистісне зростання, ламаються життєві стереотипи, що призводить до величезних витрат внутрішніх ресурсів особистості. У результаті подолання цього нелегкого шляху народжується нова, осмислена і вистраждана картина світу. Людина починає позитивно ставитись до культурного різноманіття, у неї змінюються погляди на світ, який перестає бути

поділений на «своїх» і «чужих», народжується терпимість до інших людей, з'являється стійкість перед новими випробуваннями [11, с. 382].

Значення поняття «стрес акультурації» подібне до поняття «культурного шоку», відмінність полягає у тому, що тут меншою мірою робиться акцент на негативних симптомах. Серед них найчастіше згадується підвищений рівень тривожності і депресії.

Перевагами концепції стресу акультурації є зв'язок з теоріями психологічного стресу й усвідомлення того, що джерелом проблем є не власне культура, а міжкультурна взаємодія. Цей аспект є ключовим не тільки у розумінні «стресу акультурації», а й «акультурації» як засвоєння культури взагалі.

Під акультурацією в етнопсихології розуміється «процес взаємовпливу людей з певною культурою один на одного, а також результат цього впливу» [4, с. 8].

Дослідження К. Оберга, Дж. Беррі, Г. Триандіса дали поштовх цілеспрямованому вивченню специфічних проблем іноземних студентів, спрямованому на зменшення сили стресу акультурації та сприянню у прийнятті нової культури. Так, актуальності набули такі проблеми: статус студента-іноземця, його адаптація до незвичного соціокультурного оточення; загальні проблеми будь-якого першокурсника; загальні проблеми молоді певної вікової групи; проблеми, зумовлені етнічним статусом в іншій країні.

Значна кількість досліджень свідчить про інтерес до вивчення етапів адаптації іноземних студентів у зарубіжній науці. З появою програм підготовки іноземних студентів у вищих навчальних закладах СРСР, збільшенням їхньої чисельності та напрямів підготовки, адаптація та її етапи почали розглядатися у роботах радянських учених. Роботи сучасних дослідників спрямовані на створення привабливого для іноземних громадян освітнього середовища вищого навчального закладу.

А. Гладуш, Г. Трофімова, В. Філіппов говорять про те, що процес адаптації іноземних студентів можна розділити на кілька етапів: превентивний (до приїзду в країну), початковий (перший місяць перебування в країні) і основний (весь подальший час перебування в країні) [2, с. 56].

До превентивного етапу належать знайомство абітурієнта з інформацією про вищий навчальний заклад через його представників, відгуки випускників, які повернулися на батьківщину, та Інтернету. Ефективність адаптації на цьому етапі визначається зручністю сайту ВНЗ і професіоналізмом його представників або посередників у контактах між ВНЗ і абітурієнтом. В уяві майбутнього студента з'являється певний образ вищого навчального закладу, формуються поняття про життя в іншій країні. Нерідко інформація, яку отримують майбутні студенти є прикрашеною, в ній наголошується на позитивних рисах навчання у іншій країні і не говориться про можливі труднощі. Це може призвести до розчарування, викликаного розбіжностями між очікуваннями абітурієнта і реальним станом речей.

Під час початкового етапу, який триває приблизно один-півтора місяця, іноземний студент розпочинає входження в нове мовне, соціокультурне і навчальне середовище, засвоює основні норми міжнародного колективу, виробляє власний стиль поведінки, долає фізіологічний, психологічний, мовний та інші бар'єри. Стабільність і комфортність поведінки будуть підвищуватися далі протягом усього основного етапу, тобто всього часу перебування в країні. Динаміка цього процесу залежить від багатьох факторів: від соціально-побутових умов до психологічного клімату в групі. Впливає на студента і соціально-культурна ситуація за межами вищого навчального закладу, але можливість її зміни знаходиться поза компетенцією педагогічного колективу [2, с. 58].

Навчання іноземних студентів у міжнаціональних навчальних групах полегшує входження студента в життя вищого навчального закладу і в освітній процес (він знаходиться в ситуації «я як усі», яка позитивно впливає на рівень його самооцінки). Спілкування з представниками інших країн і повсякденна навчальна діяльність чинять істотний вплив на адаптаційні процеси і формування особистості студента. Поступово студент приймає групові норми, цілі і цінності, а також виробляє правильну поведінкову тактику, що відповідає груповим вимогам і очікуванням.

Його поведінка стає більш раціональною, він усвідомлює й оцінює внутрішньогрупову ситуацію.

А. Казанцева зазначає, що труднощі адаптації іноземних студентів відмінні за змістом від труднощів вітчизняних студентів, залежать від національних та регіональних характеристик і змінюються від курсу до курсу. Вона говорить про такі етапи адаптації іноземних студентів до нового мовного, соціокультурного та навчального середовища:

- входження в студентське середовище;
- засвоєння основних норм міжнародного колективу, вироблення власного стилю поведінки;
- формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання «мовного бар'єру», посилення почуття академічної рівноправності [5].

Адаптація іноземного студента супроводжується відмовою від звичного способу життя, подоланням численних і різнопланових адаптаційних проблем. Дуже часто в одну групу потрапляють студенти з різним соціальним рівнем, національними та релігійними відмінностями, різним знанням англійської, української (російської) мови. Період адаптації для кожного з них буде різним.

Важливим фактором, від якого залежить успішність адаптації на кожному з етапів навчання у вищому навчальному закладі, є педагогічний вплив.

Педагогічний вплив — це педагогічно доцільна організація життєдіяльності студентів, у процесі якої вони набувають необхідних моральних та інших рис і якостей, знань, навичок і звичок. Методика педагогічно — система засобів стимулювання педагогічно доцільної суспільно значимої поведінки й діяльності студентів. Педагогічний вплив здійснюється за допомогою прямих і опосередкованих методів, спрямованих на пробудження й стимулювання внутрішньої та різносторонньої зовнішньої активності студента чи колективу [3, с. 245].

Вибір оптимальних методів і засобів педагогічного впливу сприяє успішній адаптації іноземних студентів. Це враховують у своїй роботі викладачі Національного авіаційного університету.

У перші місяці перебування в Україні відбувається знайомство студентів з видимими особливостями місцевої культури: традиційною їжею, типовим одягом, архітектурою, традиціями. Іноземні студенти доволі часто відчують невпевненість у собі, несамостійність, вразливість. Поведінка людей, відносини між ними видаються їм дивними, що ускладнюється незнанням української мови. У цей час важлива роль відводиться кураторам академічних груп, співробітникам деканату та викладачам української мови, які мають надати найважливішу інформацію про особливості навчання, побуту та спілкування в Україні, сприяти вирішенню можливих проблем. При викладанні навчальних дисциплін слід урахувати проблеми первинної адаптації, але при цьому проводити чітку межу між підтримкою і поблажливістю. Дотримання єдиних вимог і правил внутрішнього розпорядку є обов'язковим для усіх студентів, тому викладачам необхідно їх чітко роз'яснювати та контролювати виконання. Поблажливе ставлення на початковому етапі навчання може мати негативний вплив на подальшу адаптацію у ВНЗ.

На первинному етапі адаптації студенти спілкуються переважно з вихідцями своєї країни чи регіону. Позитивний вплив мають дружні стосунки зі студентами старших курсів, які вже декілька років навчаються в Україні. Вони допомагають їм у навчальній і побутовій сфері.

На другому етапі адаптації до навчання в Національному авіаційному університеті, іноземні студенти оволодівають певними навичками організації навчання і побуту в Україні, основами української мови і знаннями про місцеву культуру. Цьому сприяє правильно організована навчальна і позанавчальна діяльність: на заняттях з української мови надається необхідна інформація про сучасний побут і традиції українського народу, проводиться значна кількість виховних заходів (святкування Андріївських вечорниць, Нового року, Масляної та ін.), у процесі яких іноземні студенти можуть ознайомитися з місцевими особливостями і розказати про культуру своєї країни. Тематичні вечори, присвячені національним святкам і кулінарним

традиціям, екскурсії по Києву та поїздки у інші міста України сприяють духовному збагаченню, розширенню світогляду іноземних студентів.

Спілкування у середовищі вищого навчального закладу між іноземними студентами з різних країн та місцевими студентами має позитивний вплив, але саме під час нього виявляються відмінності між культурами: різні цінності, суспільні норми, етика, мораль, характер міжособистісних стосунків. Це може призвести до виникнення конфліктних ситуацій, пов'язаних з міжкультурними відмінностями.

На третьому етапі адаптації до навчання у Національному авіаційному університеті студент починає звертати увагу не лише на зовнішні події, але й на їхню внутрішню логіку, він розуміє світогляд та цінності місцевих жителів, знає типові моделі їхньої поведінки та може передбачити їхні дії. Іноземний студент готовий надалі інтегруватися в освітнє середовище, він засвоїв основні правила соціального етикету та норми поведінки. Більшість культурних особливостей українців уже не викликають подив, а сприймаються як належне. Студент прагне і надалі пізнавати місцеву культуру, його цікавлять події, що відбуваються в Україні, її історія, архітектурні пам'ятки. Поглибленню знань про країну перебування сприяють дружні або романтичні стосунки з місцевими жителями. Оволодіння українською мовою на належному рівні дозволяє переглядати місцеві телепрограми, читати пресу, українську літературу, що дає змогу здобувати нові знання, пізнавати світ.

Висновки. Процес адаптації іноземних студентів відбувається поступово, у ньому можна виділити різні етапи, кожен з яких має свої особливості. Тривалість етапів адаптації залежить від соціального досвіду студента, його індивідуальних психологічних особливостей. Успішному процесу пристосування до нового соціокультурного середовища сприяє відповідно організована діяльність викладачів, кураторів академічних груп, керівного складу та навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. Завдяки їх злагодженій роботі у Національному авіаційному університеті створюються всі необхідні умови для адаптації студентів-іноземців.

Література:

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Березин Ф. Б. – Л., 1988. – 270 с.
2. Гладуш А.Д. Социально-культурная адаптация иностранных граждан к условиям обучения и проживания в России: [учеб. пособие] / А.Д.Гладуш, Г.Н. Трофимова, В.М. Филиппов. — М.: РУДН, 2008. — 146 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / Гончаренко С.У. — К.: Либідь, 1997. — 375 с. — С. 245.
4. Етнопсихологічний словник. / [под ред. Крисько В.Г.]. — М., 1999. — 353 с. — С.8
5. Казанцева А.А. Организационно-педагогическое сопровождение процесса адаптации иностранных студентов в российском вузе // The Emissia. Offline Letters Электронное научное издание (научно-педагогический интернет-журнал): Учредитель и издатель: Российский государственный педагогический университет им. А.И.Герцена. — Декабрь 2012. — Режим доступа до журн.: <http://www.emissia.org/offline/2012/1922.html>
6. Казначеев В.П. Современные аспекты адаптации / Казначеев В.П. — Новосибирск, 1980. — 192 с.
7. Костяк Н.В. Психолого-педагогічні аспекти адаптації студентів-іноземців до навчання у вищих навчальних закладах України / Н.В. Костяк, Н.В. Козак, Г.Б. Паласюк // Проблеми навчання іноземних студентів у медичних вищих навчальних закладах України: матеріали Всеукраїнської конференції. — Тернопіль, 19-20 квітня 2002. — С. 51-55.
8. Раутен В. Деятельность социального педагога по социокультурной адаптации учащихся иностранцев: [методологические основы социальной работы] / В. Раутен, М. Коксинен. — М.: Просвещение, 1991. — 362 с.
9. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология / Стефаненко Т.Г. — М.: «Аспект Пресс», 2004. — 351 с.
10. Триандис Г.К. Культура и социальное поведение / Триандис Г.К.; пер. Соснин В. — М.: Форум, 2007. — 384 с.
11. Berry J.W. Acculturative stress: The role of ecology, culture and differentiation / J.W. Berry, R.C. Annis // Journal of Cross-Cultural Psychology, 1974. — №5. — С. 382-406.
12. Furnham A. Culture Shock: Psychological reaction to unfamiliar environments / A. Furnham, S. Bechner. — L&N.Y., 1986.
13. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments / K. Oberg // Practical Anthropology. — 1960. — №7. — С. 177-182.

У статті проаналізовано основні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення етапів

адаптації іноземців у новому соціокультурному середовищі, розглянуто труднощі, з якими стикаються іноземні студенти, та досліджено особливості педагогічного впливу на різних етапах адаптації.

Ключові слова: адаптація, етапи адаптації, іноземні студенти, вищий навчальний заклад, педагогічний вплив.

В статье проанализированы основные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению этапов адаптации иностранцев к новой социокультурной среде, рассмотрены трудности, с которыми сталкиваются иностранные студенты, и исследованы особенности педагогического воздействия на различных этапах адаптации.

Ключевые слова: адаптация, этапы адаптации, иностранные студенты, высшее учебное заведение, педагогическое воздействие.

The article made by national and foreign scientists represents an analysis of the main methods for determination of adaptation stages for foreigners to new social environment, discussed the difficulties faced by foreign students and special pedagogical influence on different stages of adaptation are explored.

Key words: adaptation, stages of adaptation, foreign students, higher education institution, pedagogical influence.

УДК 37.016:611:37.091.33-027.22:616-056.7

С.С. Хлестова
м. Вінниця, Україна

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ВІДКРИТОГО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ З МЕДИЧНОЇ БІОЛОГІЇ НА ТЕМУ «ХРОМОСОМНІ ХВОРОБИ. ЦИТОГЕНЕТИЧНІ МЕТОДИ ЇХ ДІАГНОСТИКИ»

Постановка проблеми. Єдиної методики проведення відкритих практичних занять у вищій школі не існує. Кожен вищий навчальний заклад України використовує власні розробки. Згідно з вимогами вищої школи викладачі проводять відкриті практичні заняття переважно у такій послідовності: вступне слово викладача, пояснення незрозумілих студентам питань, запланована практична частина, завершальне слово викладача.

Відкриті практичні заняття мають бути різноманітними. Необхідно організовувати відкриті практичні заняття так, щоб студенти відчували зростання складності завдань, що зумовлювало б позитивні емоції від власного успіху в навчанні, сприяло б майбутній лікарській творчості та професійним медичним пошукам.

Важливе значення в процесі проведення відкритих практичних занять мають індивідуальний підхід і продуктивне спілкування викладача. Під час проведення таких практичних занять у студентів з'являється можливість розкрити та проявити свої здібності і знання з предмету та свій професійний лікарський потенціал. Тому при розробленні завдань і плану відкритого практичного заняття викладач має враховувати рівень предметної підготовки та фахові інтереси кожного студента групи. Викладач при проведенні відкритих практичних занять не має пригнічувати самостійності та ініціативи студентів.

Аналіз попередніх досліджень. Різні методики підготовки та проведення практичних занять у вищій школі пропонують сучасні українські вчені: В. Галузинський, Б. Євтух, І. Кобилянський, Б. Мокін, В. Пап'єв, Л. Рувінський тощо. Такі українські вчені, як: Г. Атанов, І. Пустинникова, С. Сисоєва у своїх наукових дослідженнях з методики викладання навчальних дисциплін стверджують, що під час проведення відкритих практичних занять слід дотримуватись принципу професійної спрямованості навчально-пізнавальної діяльності студентів. Тому реалізація такого принципу передбачає прагнення різними методами надати процесу навчання фахових знань та умінь. Слід зазначити, що спадкові захворювання та природжені вади розвитку в перинатологічній практиці досліджували відомі лікарі-науковці проф. В. Запорожан, проф. А. Сердюк, проф. О. Романенко та інші [5; 6].